

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата історичних наук Дмитрюка Володимира Миколайовича на дисертаційне дослідження Петрученка Олексія Анатолійовича на тему: «Діяльність С.Ю. Вітте (1849-1915) в контексті розвитку залізничного транспорту», подане на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 - історія науки й техніки.

Сьогодні значну увагу істориків науки і техніки привертають проблеми, пов'язані з історією конкретних наукових напрямків в усіх сферах наукового знання. Надзвичайно актуальною є необхідність об'єктивного відтворення процесів розвитку вітчизняної науки на різних етапах її становлення. Особливе значення мають дослідження, що висвітлюють розвиток окремих галузей науки і техніки, діяльність визначних українських вчених та інженерів, авторів унікальних наукових ідей. Під цим кутом зору актуальність рецензованої дисертації не викликає сумнівів. Вона визначається ростом суспільного інтересу до вирішення проблем залізничного транспорту.

Актуальність роботи підсилюється тим, що вона виконана відповідно до тематичного плану наукових досліджень Центру досліджень з історії науки і техніки ім. О.П. Бородіна Державного університету інфраструктури та технологій МОН України. Дисертаційна робота дозволяє доповнити знання про творчу спадщину вітчизняних інженерів-залізничників, зокрема С.Ю. Вітте, показує його роль в розвитку залізничного транспорту, науки й техніки, загалом.

Рецензована дисертація є рукописом, що має вступ, три розділи, які в свою чергу поділяються на параграфи та закінчуються висновками, загальні висновки, список використаних джерел вміщує 348 найменувань, 12 сторінок додатків.

На основі опрацювання великого загалу літератури, архівних матеріалів, дисертантом чітко визначено науковий апарат дослідження. Дуже повно розкрито наукову новизну, окреслено теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Автор розробив оптимальну структуру дисертації,

підібрав систему методів наукового пошуку, що дозволило йому отримати науково виважені висновки, які мають важливе науково-теоретичне і практичне значення для історичної науки та історії залізничного транспорту.

На основі аналізу джерельної бази Олексій Анатолійович переконливо довів, що значення творчої спадщини С.Ю. Вітте для розвитку залізничного транспорту було закономірним явищем, викликаним науковим життям досліджуваного періоду. Використана автором значна джерельна база складається з документів і матеріалів особового походження, державних, відомчих архівів, бібліотечних колекцій, музейних фондів та інших зібрань України та Росії. В дисертації чітко визначені методи опрацювання відповідних матеріалів, які дали можливість зафіксувати не лише кількісні характеристики, а й визначити головні тенденції розвитку залізничного транспорту та його господарства означеного періоду, на тлі загального розвитку науки і техніки. Заслугою дисертанта є те, що із значного масиву матеріалів, що вивчалися, вдалося виділити та узагальнити те головне, що дозволило розкрити тему дисертації.

Значний обсяг роботи О.А. Петрученко провів досліджуючи науково-технічні передумови розвитку залізничного транспорту в Україні та Російській імперії кінця XIX — початку XX століть. Слід погодитися з визначенням дисертанта, що суттєвий вплив на цей процес мали розробки в різних сферах залізничного транспорту зарубіжних вчених та інженерів. В дисертації наголошується, що різні аспекти творчої діяльності С.Ю. Вітте тривалий час залишалися поза увагою істориків науки і, особливо, істориків залізничного транспорту.

Складність завдання, яке постало перед О.А. Петрученко - відтворення цілісної історії розвитку залізничного транспорту в Україні та оцінки ролі С.Ю. Вітте в його розвитку. Дана оцінка полягала, передусім, у тому, що тема ця практично ще глибоко і всебічно не розроблялася. Є лише певні спроби, реалізовані в окремих наукових статтях та монографіях. Дисертант комплексно дослідив вирішення С.Ю. Вітте однієї з найскладніших проблем залізничного транспорту — тарифне питання. Проаналізувавши архівні та літературні

матеріали, Олексій Анатолійович наголошує, що діяльність С.Ю. Вітте стала важливою складовою розвитку залізничного транспорту тоді, в його час і залишилася донині.

Такий же аспект, як участь С.Ю. Вітте в реалізації програм розвитку залізничного транспорту, розглядається в даному дослідженні вперше. Після уважного ознайомлення з усім науковим доробком О.А. Петрученка можна з впевненістю стверджувати, що з цим нелегким завданням дисертант справився успішно. Правомірною слід вважати точку зору дисертанта, що підвалини плідної праці С.Ю. Вітте були певною мірою закладені під час періоду перших творчих пошуків, який співпав для нього з роками навчання в Новоросійському (Одеському) університеті і праці в Одесі (на Одеській залізниці) у, Києві (керівництво Південно-Західними залізницями) та Санкт-Петербурзі (керівник Департаменту залізниць, Міністр шляхів сполучення та Міністр фінансів Російської імперії).

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що результати його можуть бути використані у програмах вищих навчальних закладів під час викладання курсів історії української науки і освіти, при написанні навчальних і методичних посібників з історії науки й техніки, історії залізничного транспорту.

На наш погляд вдало окреслена структура дисертаційного дослідження. Вона чітко підпорядкована логіці авторської концепції, яка, в свою чергу, відповідає логіці науково-природничої думки, що вигідно озвучує роботу. Присвятивши окремі параграфи висвітленню формування наукового світогляду С.Ю. Вітте, дисертант логічно звертається до аналізу його наукових програм і показує весь його дослідницький процес в контексті розвитку залізничного транспорту.

На особливу увагу заслуговує третій розділ дисертаційного дослідження, в якому дано аналіз основних наукових напрямків С.Ю. Вітте. Тут представлена характеристика кожної окремої ідеї, чи концепції С.Ю. Вітте, оскільки його праці відбивають ті основні напрямки, за якими розвивалася вітчизняна та світова історія залізничного транспорту. В дисертації також робиться наголос,

що теоретичні та практичні дослідження С.Ю. Вітте справили значний вплив на формування мислення сучасних дослідників історії та розвитку залізничного транспорту, на стиль мислення в науці і техніці. Автором дисертації показано також внесок С.Ю. Вітте в розробку питань інтеграції знання, формування нових наукових напрямків, зокрема спорудження стратегічних залізниць, значення залізниць у становленні та розвитку торговельного мореплавства. історія діяльності залізничних з'їздів III групи та їх значення, формування тарифної політики на залізницях початку ХХ століття, вирішення питання про викуп державою збиткових залізниць тощо. Ми погоджуємося з висновком дисертанта, що наукова і соціокультурна спадщина С.Ю. Вітте - унікальне явище в історії розвитку транспортної науки й техніки, і зокрема залізничного транспорту. Завдяки діяльності С.Ю. Вітте у цій сфері було створено потужну залізничну галузь, розвиток якої позитивно впливав на різні сфери економіки Російської імперії. Особливо активно розвивалися ці процеси на теренах сучасної України.

Кожний розділ, як і дисертація в цілому, містять логічно обумовлені висновки, також визначено актуальні проблеми, що ще потребують свого дослідження.

Дисертаційна робота оформлена згідно з вимогами ДАК України.

Варто також відзначити, що матеріали дослідження широко апробовані на різних наукових конференціях. Зміст основних положень дисертації та автореферату ідентичний.

Водночас аналізоване дисертаційне дослідження, як і кожна справді наукова робота, викликає дискусійні запитання і пропозиції.

1. На нашу думку, висвітлюючи науковий доробок С.Ю. Вітте, дисертант мало уваги звернув на роль своїх опонентів.

2. У третьому розділі дисертації доцільно було б більш детальноше подати біографічні відомості про невідомих широкому загалу, почасти незаслужено забутих вчених-інженерів України (наприклад, Бородіна, Леві. Філоненка та ін.).

3. Як суттєвий недолік дисертації вважаю упущенням дисертанта

висвітлення діяльності С.Ю. Вітте як залізничного менеджера на Південно-Західних залізницях.

4. Недостатньо показана діяльність С.Ю. Вітте у Петербурзькій Академії наук - чи часто він бував на її зібраннях, яку організаційну роботу виконував, чи друкувався у виданнях Академії?

5. На нашу думку, логічно було б більш чітко акцентувати увагу на взаємозв'язку між науковими здобутками С.Ю. Вітте та ключовими потребами сьогодення, його суперечностями, показавши прогностичний характер його наукової спадщини. Цікаво також - що з наукових досягнень С.Ю. Вітте у сфері залізничного транспорту піддавалося критиці.

6. Доцільно було б у висновках накреслити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

7. В тексті дисертації подекуди порушена хронологія подій, що ускладнює ознайомлення з її змістом.

Однак, висловлені зауваження не мають принципового характеру і не можуть суттєво вплинути на загалом високу оцінку наукової роботи. Аналіз дисертації, автореферату і публікацій автора дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження Олексія Анатолійовича Петрученка «Діяльність С.Ю. Вітте (1849-1915) в контексті розвитку залізничного транспорту» є самостійною, завершеною працею, яка робить вагомий внесок в історію науки і техніки, відповідає вимогам ДАК України. Ця дисертаційна робота відповідає пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (назва постанови із змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 року). Тому, її автор - Олексій Анатолійович Петрученко заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 - історія науки й техніки.

Офіційний опонент
кандидат історичних наук
директор ДВНЗ «Чернівецький
транспортний коледж»

В.М. ДИМИТРЮК